

TRIBUNA

Veneçuela: mals presagis?

Salvador Martí i Puig

Professor de Ciència Política de la Universitat de Girona i investigador del CIDOB

Després d'encapçalar diàriament els periòdics dels mesos de juliol i agost de 2017, des de setembre l'esdevenir-se polític a Veneçuela ha passat en un segon pla. Semblaria que les batalles campals als carrers, les mobilitzacions ciutadanes per votar a favor del govern (per escollir l'Asamblea Constituyente el dia 31 de juliol) o en la seva contra (a la consulta organitzada per l'oposició per revocar el president el 16 de juliol), i els discursos encesos dels líders d'un i altre bàndol, han donat una treva. No obstant això, cal senyalar que aquesta no ha estat fruit de la imminent resolució dels problemes i tensions, ni de l'establiment de meses diàleg per part dels sectors enfrontats, més aviat ha estat producte de l'esgotament de l'oposició i de molts ciutadans que, sense donar suport al govern, han decidit quedar-se a casa i invertir el seu temps i les seves energies en "resoldre" els infinits problemes que se'ls presenten: des d'aconseguir aliments o medicaments, fins vetllar per la seva seguretat. No és per casualitat que, l'any 2017, l'èxode de veneçolans ha crescut enormement, i és molt cridaner l'increment de persones que demanen asil. La gent, com es diu, està votant amb els peus.

En aquest context es pot afirmar que el cost de la mobilització social contra el règim durant el primer semestre de l'any ha estat molt elevat -tant en recursos materials, com en salut i en vides- i que no s'ha vist recompensat amb resultats tangibles. A més, es va percebre que l'espiral de violència que s'anava bastint donava ales solament als extrems que gràficament simbolitzaven, d'una banda, els "encaputxats" de l'oposició i, de l'altra, els grups paramilitars patrocinats pel govern. Sens dubte, aquesta violència extrema també ha alienat una part dels sectors que protestaven pacíficament al carrer.

És cert, que aquest episodi no es pot entendre sense tenir en compte la voluntat de les autoritats del *chavisme* tardà d'extraure el nucli democràtic propi de les conteses electorals competitives i de les institucions garantistes que existien a la Constitució que ara està en suspens. I amb això, la desesperació de molts sectors de l'oposició en observar com la seva tasca de competir per vots ja no tenia sentit i solament els quedava sortir al carrer per alçar la veu, denunciar el replegament autoritari del règim i pressionar les instàncies internacionals per aconseguir reformes perquè els vots tinguessin sentit i els drets i llibertats no es convertissin en paper mullat.

**“ Amb l'elecció de la nova Asamble
Constituyente, un sector important de la
població s'ha sumit en la desesperança; avui
molta gent està esgotada, sense expectatives i
desmobilitzada ”**

Tanmateix, amb l'elecció de la nova Asamble Constituyente, que configura una Càmera Legislativa semi-corporativa semblant als règims del socialisme real, un sector important de la població que no és afí al règim s'ha sumit en la desesperança. Fet que ens permet afirmar que avui molta gent està esgotada i sense expectatives i, precisament per això, també desmobilitzada. Aquest és exactament l'objectiu que perseguia el règim de Maduro: mostrar que no hi ha manera de canviar-lo. I en aquesta línia s'ha d'entendre la dissolució de l'Asamble Nacional, en la què el partit oficialista estava en minoria, i també el canvi de les regles del joc polític.

Semblaria que, amb aquesta jugada, el govern de Maduro ara té menys voluntat i incentius per pactar amb l'oposició, més enllà de l'establiment d'alguna ronda negociadora de caire tàctic per torpedinar la fràgil unitat de la plataforma opositora MUD de cara a les properes conteses electorals de 2018; tot i que no està clar encara quan seran, per a quins càrrecs, ni sota quina institucionalitat. No cal dir que la MUD està força dividida en aquest tema: hi ha alguns partits menors que volen negociar

amb el govern perquè s'aixequi la inhabilitació dels seus candidats, d'altres que volen participar en les eleccions però sense negociar, i altres que fan una aposta oberta per l'abstenció i el boicot.

L'altra pregunta que es pot formular és sobre la cohesió de les elits governamentals i les seves bases de suport, que comencen a distingir entre *chavisme* -que sí que està dividit i té sensibilitats diverses- i el *madurisme* que es presenta més replegat i unit en la idea de mantenir-se al poder costi el que costi. Aquesta situació suposa que, ara com ara, els militars apareguin com els veritables àrbitres del joc polític, i no solament en la seva capacitat de negociar prebendes i privilegis, sinó també de decantar la balança quan les coses encara es posin pitjor.

“ La comunitat internacional no està cohesionada ni és ferma en la demanda que el règim veneçolà faci passes vers l'obertura i la liberalització ”

En el moment present es fa difícil fer qualsevol mena de predicció. Si bé és cert que les condicions socials en les que viu la gran majoria de la ciutadania són molt pitjor que les que precediren el “caracazo” de 1989, actualment, a diferència d'aleshores, el govern està alerta -i a la defensiva- de qualsevol mobilització o protesta social. En vista d'aquesta situació hi ha qui anuncia que solament hi haurà canvis substantius quan hi hagi un fractura en el sector militar i, fins ara, sols s'han vist motins puntuals fàcils de neutralitzar, tot i que han emergit amb la voluntat d'emular els pronunciaments militars de 1958 que varen posar fi al règim de Marcos Pérez Jiménez. Un exemple d'això varen ser els episodis ocorreguts els dies 27 de juny i 6 d'agost de 2017. En el primer, un inspector de policia, Óscar Pérez, va segrestar juntament amb un grup de companys d'armes un helicòpter amb el qual va llençar granades i va disparar contra la seu del Tribunal Superior de Justícia i del Ministerio del Interior a Caracas. En el segon, un capità de la Guardia Nacional Bolivariana, Juan Caguaripano, va difondre des de la 41a Brigada Blindada de Valencia l'inici d'una acció “cívica i militar” des del Fuerte

Paramacay, a l'estat de Carabobo. Però tots dos pronunciaments foren avortats amb facilitat i, fins avui, no hi hagut senyals d'una divisió substantiva a les files castrenses, per bé que són nombrosos els militars que s'han donat de baixa.

Els llibres que tracten sobre la transformació de règims autoritaris cap a democràcies –molt en boga fa tres dècades– senyalaven que per iniciar un procés de democratització era necessària la conjugació de, com a mínim, cinc elements: a) l'existència de discrepàncies al si de l'elit governant, b) la presència de diàleg i de vincles de confiança entre un sector del govern i de l'oposició, c) la capacitat de l'oposició per mobilitzar les seves bases als carrers per demanar llibertats i drets que no estaven consagrats en els ordenaments polítics, d) el suport de potències internacionals al procés d'apertura i liberalització del règim i, finalment, e) unes Forces Armades recloses als quarters i sense ànim de participar-hi activament.

“ El règim veneçolà ja no encaixa en la categoria de “democràcies amb adjectius”, i li escau cada vegada més la de règims “híbrids” o fallits ”

Si intentem veure quina és la realitat que impera a Veneçuela respecte dels elements esmentats, l'optimisme brilla per la seva absència atès que si bé en el chavisme difús hi ha dispersió d'opinions i sensibilitats, tot indica que les elits governamentals han tancat files en la defensa dels seus interessos, tot i saber que estan perdent suport i legitimitat i que l'única manera de mantenir-se al poder és per mitjà de l'enroc institucional. Pel que fa als diàlegs entre l'oposició i el govern, aquests són escassos i amb molt poca credibilitat per part d'ambdós bàndols, tant pel tacticisme governamental com pels conflictes constants interns al si de l'oposició, que està dèbilment estructurada i amb massa fronts oberts. Quan a la capacitat de mobilització de l'oposició als carrers, aquesta si que és efectiva, però també s'ha vist neutralitzada i enfrontada amb contra mobilitzacions programades des del règim, un fet que enlloc de pressionar per l'apertura de drets i llibertats ha generat alarma social i criminalització de la protesta per la violència que generava. La comunitat internacional, per la seva

banda, no està cohesionada ni és ferma en la demanda de què el règim veneçolà faci passes cap a l'obertura i la liberalització, atès que si bé Veneçuela ha estat ja suspesa de Mercosur i que Mèxic, Brasil, Argentina, Xile i la UE han estat força crítics amb Maduro, encara hi ha governs afins al projecte bolivarià, alhora que les amenaces rebudes des de l'administració Trump han generat més recels que aplaudiments. Finalment, en referència a la institució militar, malgrat els dos incidents esmentats abans, encara hi ha la idea que les Forces Armades sí que estan a favor del govern i que –per ara– no se'n donen vergonya de sortir dels quarters al carrer per defensar-lo. Amb tot el que s'ha exposat, sembla que la literatura que hem d'explorar no és tant la que parla dels processos de democratització i obertura, sinó la que analitza les involucions i reversions de règims democràtics a no democràtics, que històricament han tingut lloc i que segueixen succeint.

Podem doncs començar a buscar qualificatius per donar nom a un règim que ja no encaixa en la categoria de “democràcies sense adjectius” i al que li escau cada vegada més la de règims “híbrids” o fallits. I tot això en un país immensament ric en un recurs molt cobejat a escala mundial i per tant amb molts actors interessats en treure profit de l'aigua tèrbola. Tant de bo m'equivoqui –ho faig tot sovint– però no hi ha bons presagis.

Nota de l'autor: Agraeixo els suggeriments i observacions dels col·legues Aníbal Pérez-Liñán (Universitat de Pittsburg), Jorge Corrales (Amherst College) i Andreas Feldman (Universitat d'Illinois a Chicago), tot i que la responsabilitat d'allò que s'ha exposat és exclusivament atribuïble a la meva persona.

Fotografia: Eneas De Troya

© Generalitat de Catalunya